

A „NAGY ÉV” KATONAI IRATAIRÓL

Rövid áttekintés és okmányok a Hadtörténelmi Levéltár 48-as gyűjteményének kapcsán

A Hadtörténelmi Levéltár mára 7100 iratfolyómétert is meghaladó anyagának alig egyezred-részét teszi ki a VII. 203. fond, az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc katonai iratainak gyűjteménye. Ám e forráscsoport méretét jóval meghaladja annak jelentősége: az itt őrzött magyar és osztrák származású eredeti, illetve másolatban meglévő hadműveleti iratok a szabadságharc hadtörténetének feldolgozása szempontjából megkerülhetetlenek.¹

Az iratanyag a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár (1930-tól m. kir. Hadilevéltár) megalakulása utáni első időszakban került az intézmény őrizetébe. Az Ausztriával Saint-Germain-en-Laye-ben kötött békeszerződés értelmében az újonnan létrejövő államoknak lehetőségük adódott a területükhöz tartozó iratgyűjtemények megszerzésére. Emiatt a magyar és az osztrák kormány évekig tartó egyeztetést folytatott; végül Baden bei Wienben 1926. május 26-án írták alá a végleges egyezményt. Eszerint Ausztria kiszolgáltatja Magyarországnak azokat az iratokat, amelyek magyar szellemi tulajdonnak tekinthetők; a közös vonatkozásúak esetében abban állapodtak meg, hogy azokat közös szellemi tulajdonnak tekintik, és Bécsben maradnak. Utóbbiakhoz a magyar kormány osztrák hozzájárulással megfelelő számú megbízottat rendelhetett ki az állami és a katonai levéltárba egyaránt; így jött létre az azóta is működő bécsi magyar levéltári kirendeltség.²

A fenti rendelkezéseknek megfelelően az addig a bécsi Kriegsarchivban zsákmányanyagként elzártan őrzött, az 1848–1849. évi szabadságharc során keletkezett magyar eredetű katonai iratok átadása is megkezdődött, amelyek 1927 elején kerültek át teljesen a m. kir. Hadtörténelmi Levéltárba. Ez az iratanyag a KA Alte Feldakten gyűjteményéből a 181–189. fascikulusokat jelentette, amelyeket a magyarországi (Görgei, Klapka, Vetter, Perczel, Vécsey, Mészáros), illetve az erdélyi (Bem) magyar hadseregek működéséhez tartozó iratok képeztek. Ehhez járultak később a más levéltárak által átadott kisebb források, illetve az adományozott, valamint a megvásárolt iratok. A végül nagyjából 8500 darabot számláló, 28 iratsomót kitevő anyag a többi iratcsoporttal együtt a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár akkori székhelyén, a Magyar Országos Levéltár budai Várban lévő, Bécsi kapu téri épületének III–IV. emeletén került elhelyezésre.³

A magyar származású iratok eredetéről megállapítható volt, hogy zömük az Országos Honvédelmi Bizottmány, a Hadügyminisztérium, az Országos Főhadparancsnokság, illetve a honvéd főserég aktuális vezénylőinek a különböző csapat-, valamint hadtestpa-

¹ Erre lásd: Fond- és állagjegyzék, 218–219. o.

² A fentiekre lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 110. o.

³ Uo.; *Böhm* 1998. 10. o.

rancsnokokhoz intézett parancsaiból, utasításaiból, rendeleteiből; az ezekre adott válaszból, jelentésekből és egyéb okmányokból áll. Ezek túlnyomó többsége eredeti tiszta vagy fogalmazvány; a korabeli másolatok száma elenyésző volt. Az átadott levéltári anyagot a Kriegsarchiv korábbi munkatársai a cs. kir. hadilevéltári hagyomány szerint fascikulusokba, azon belül pedig időrendbe rendezték. A korabeli magyar levéltári osztály dolgozó az iratanyagban (valószínűleg kevertsege miatt) nem próbálták helyreállítani a provenienciá-elveket (az iratképzők szerinti rendet), hanem minden egyes iratot sorzámmal, illetve iratcsomónként folyószámmal láttak el. Az egykorú segédkönyvek hiánya miatt részletes név- és tárgymutatók készültek, amelyekkel lehetővé vált a kutatás.⁴

Mivel az ilyen módon rendelkezésre álló anyag az 1848–1849-es magyar szabadságharc eseményeinek csak egyoldalú megközelítését tette lehetővé, a levéltár vezetősége lépéseket tett az osztrák eredetű források itthoni megismerhetősége céljából. Egyfelől élt a badeni levéltári egyezmény azon pontjával, ami a magyar történelem szempontjából fontos dokumentumok időkorlátozás nélküli kikölcsönzését tette lehetővé. Ennek értelmében 1927. január 12-én kölcsönkérte a KA AFA irategyütteséből a 153–180. fascikulus alatti anyagot, amely zömmel az 1848–1849-ben Magyarországon működő cs. kir. hadsereg hadosztályainak, dandárainak, illetve önálló különítményeinek iratait tartalmazta. Másfelől a bécsi levéltári kirendeltségen működő megbízottak megkezdték Ferenc József Katonai Irodája, a cs. kir. Hadügyminisztérium, a cs. kir. magyarországi, illetve az erdélyi főszereg, valamint az alárendelt hadtestek vonatkozó iratainak a lemásolását. A fenti eredeti osztrák, illetve a (kézzel vagy gépirással készült) másolati anyagok a bécsi levéltári rendszer megtartásával, külön kerültek elhelyezésre; hozzájuk szintén név- és tárgymutatók készültek.⁵

Az 1930-as évek második felére az iratanyag rendezettsége már lehetővé tette, hogy a nagyközönség számára is kutathatóvá tegyék. A korabeli levéltári rend szerint a fenti hadművelleti iratanyag „nyílt jellegűnek” minősült, amelyben különösebb korlátozás nélkül lehetett kutatni. Az ekkor szintén ide sorolt Abszolutizmus kori cs. kir. hadbírószági, illetve vizsgálati anyagok ugyanakkor „zárt jellegűek” lettek, amelyben kutatni csak megindokolt kérelem esetében, a m. kir. Hadilevéltár Parancsnoksága engedélyével lehetett. Ebben az időszakban kezdődött meg a szabadságharc centenáriumára való felkészülés is.⁶

A II. világháború, illetve az azt követő új időszak a 48-as gyűjtemény sorsában is jelentős változásokat hozott. A háborús pusztítást szerencsére az iratanyag döntő többsége jó állapotban vészelte át; „csak” néhány különlegesen értékesnek minősített irat veszett oda a Dunántúlra kitelepített „mozgó levéltár” részeként. Az 1945 közepén ismét a Hadimúzeum részévé váló levéltár 48-as iratcsoportjának korábbi rendje azonban részben a sürgős anyagmentés, főként pedig a következő évek sűrű személyváltozásai, illetve az éppen aktuális dolgozók hozzá nem értése, valamint egyéni szempontú rendezései miatt felbomlott. Ezt tovább súlyosbították a centenárium miatti újabb kutatások, az 1948–1949-es kiállítások lebontása utáni nem megfelelő iratkezelés, valamint az újonnan

⁴ *Böhm* 1998. 10–11. o.

⁵ Uo.

⁶ Az iratanyag levéltári rendjére és hozzáférhetőségére lásd a m. kir. Hadilevéltár 1942-ben készült általános ismertetőjét. VI. 9. 100. doboz. Vegyes iratok. (Lásd a 3. dokumentumot!) A centenáriumra való felkészülésre lásd a m. kir. Hadilevéltár Parancsnokságának 1939. március 2-án Rédvay István századosnak adott utasítását. VI. 9. 60. doboz. 1277/Lt./1939. (Lásd a 2. dokumentumot!)

beérkező anyagok is. (Például az 1950-es évek elején a Magyar Országos Levéltár számos katonai jellegű fondot adott át; ugyanakkor cserébe megkapta a Honvéd Levéltár iratai között lévő OHB-, illetve HM-iratok nagy részét.) Az intézmény parancsnoksága még 1949 második felében (elsősorban ideológiai okokból) javasolta az iratanyag „zárt jellegűvé” való minősítését, amely összel meg is történt. Ezt követően bármilyen külső betekintés, illetve kutatás csak a Honvéd Vezérkar Főnökének engedélyével történhetett.⁷

A már nagyon aktuális rendezésre végül 1954-től került sor. A rendezés tervével együtt merült fel az az elgondolás is, hogy az iratanyag könnyebb áttekinthetősége céljából az elveszett, illetve a meglévő, ám használhatatlannak minősített korábbi segédletek helyett készüljön karton minden egyes iratról. Ezt sikerült is megvalósítani; az így létrehozott nagyjából 25 000-30 000 darab kartont négy sorozatba (számsorrend, időrend, tárgykör, szerek és személyek) rendezték. Ennek, valamint az elkészített név- és tárgymutatóknak köszönhetően (noha a cédlakatalógus utolsó két sorozata korántsem lett tökéletes) az anyag újra kutathatóvá vált, és összességében ez tekinthető a rendezés egyetlen pozitívumának. Ugyanis a korabeli kollégák a 48-as iratok korábbi rendjének helyreállítása helyett az időrendet (ráadásul teljesen mechanikus értelmezésben) tették meg fő rendezési elvnek. Ennek során minden egyes irat új számot kapott, amely a doboz számából, illetve az irat sorszámából állt. Ezen túl semmilyen elv nem érvényesült: az adott napon keltezett iratok teljesen kaotikusan követik egymást. Így eredeti és másolt dokumentumok sorakoznak egymás után, hadműveleti utasítások keverednek ruhaszámlákkal, az okmányok és mellékleteik gyakran távol kerültek egymástól. A helyzetet tovább súlyosbította az iratok dátumának, illetve tartalmának helyenkénti félreolvasása is. Ráadásul az addig külön kezelt bécsi másolati, illetve a kikölcsonzott eredeti osztrák anyagot belerendezték a létrehozott iratsorozatba; ezzel az előbbieket korábbi levéltári rendje is felbomlott.⁸

A rendezés 1950-es évek második felében való lezárulása után megkezdődött az iratanyag filmezése, amely az 1960-as évek közepén fejeződött be; ekkor készült el a mikrofilmeket az iratanyagnak megfelelő konkordanciajegyzék is. Az akkori filmekről megállapítható, hogy a korabeli „tervutasításos” szemléletnek való merev megfelelés számos homályos, használhatatlan felvételt eredményezett. További problémát jelentett, hogy előbb Jugoszlávia kérelmezte 1958-ban a párizsi békeszerződés értelmében a rá vonatkozó 48-as iratok kiadását, majd 1961-ben Bécs is visszakérte a korábban kikölcson-

⁷ A világháború során történetekre lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 110–116. o.; a 48-as gyűjtemény háború utáni sorsára: *Böhm* 1998. 11. o. (Valószínűleg ekkor került sor a Hadimúzeum kéziratok 48-as anyaga, illetve a Hadilevéltár 48-as iratainak összekeverésére is. Erre lásd példaként Knežich Károly honvéd vezérőrnagy 1849. május 8-i tábornoki kinevező okiratát, amely a cs. kir. aradi hadbírósg anyagából az 1949. május 21-i kiállítás lebontása után a Múzeum kéziratok gyűjteményébe került át. Korábbi jelzete: HL IV. 3. Cs. kir. aradi hadbírósg 113/24. doboz 5/d.; az új: HTM Kéziratok Emlékanyag-gyűjtemény 1.203/Em.) (A MOL és a HL közötti csere sem volt teljesen sikeres: a MOL-ban maradt az Országos Főhadparancsnokság iratainak egy része, két csomónyi irat Görgei Artúr irataiból (mindkettő: H 115), a Kmety-hadosztály iratainak fele (H 116) és a vegyes iratok között tucatnyi katonai hatóság iratai, például a felső-tiszai hadtest 1848–49 fordulóján keletkezett iratanyagának egy csomója (H 147). Ugyanakkor a HL gyűjteményében is maradt még vagy 50-100 OHB- és HM-irat. Hermann Róbert szíves közlése.) Az iratanyag zárolására lásd a Honvéd Levéltár és Múzeum Parancsnokságának 1949. július 26-án kelt felterjesztését a HM-nak, és az arra október 6-án adott választ. XIII. 4. 18. doboz. 339/Kt.-1949. (Lásd a 4. és 5. dokumentumot! Utóbbi következtében a Kossuth Lajos Összes Munkái XIII–XV. kötetében megjelent, a HL 1848–49-es anyagából származó iratok közreadását leszámítva nem volt forráskiadás; az anyagot pedig az 1970-es évek közepéig Borus József és Urbán Aladárón kívül más kutató nem használta. Hermann Róbert szíves közlése.)

⁸ Az iratanyag rendezésére és eredményeire lásd: *Böhm* 1998. 11–14. o.

zött anyagait. Ezeket előbb ki kellett gyűjteni az általános sorozatból, majd eredeti rendjük helyreállítása után mikrofilm készült róluk. A Jugoszláviának szánt iratok átadására 1960-ban került sor; míg az osztrák iratanyag visszaszállítása 1964-ben kezdődött meg, majd egy hosszabb szünet után végül 2001-ben fejeződött be. Az utolsó nagyobb, érintőleges iratanyag-átadásra a Levéltári Szakfelügyelet 2012. évi ellenőrzése után javasolt profiltisztítás keretében került sor, amikor az Abszolutizmus kori iratanyagból a Bach-korszak rendőri megfigyelő lapjai illetékességből a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárába kerültek. Az átadás végül 2013-ban történt meg. Az 1970-es, 1980-as években az anyag levéltári rendje már nem változott; gyarapodása elsősorban felajánlások, vásárlások, illetve másolatok bevételezésével történt. A korszak nagy eredményének tekinthető a biztonsági mikrofilmlapok elkészítése, amely 1986-ban fejeződött be, és a korábbi filmeknél eltérően (néhány kivételt leszámítva) általában jó minőségű felvételeket hozott létre. Így (az új konkordanciajegyzékkel együtt) lehetővé vált a kutatások esetében az eredeti iratanyag kiváltása.⁹

Jelenleg a Hadtörténelmi Levéltár fenti gyűjteménye közel hét iratfolyómétert tesz ki, amelyet 62 doboznyi irat, illetve 76 darab segédkönyv alkot. Az 1–48. dobozok tartalmazzák az 1848. január 4-ével kezdődő és 1849. december 31-ével záruló időrendi sorozatot; míg a 49–62. dobozokban az időrendbe be nem illeszthető, illetve később szerzett eredeti és másolt iratok, a nyomtatványok, emlékiratok, naplók, egyes korabeli lapszámok, valamint a Kriegsarchivból kapott másolati anyagok és fordításaik találhatók. A segédkönyvek között 19 hírlap (köztük például a *Közlöny* és a *Pesti Hírlap*) 1848–1849-es sorozata, korabeli nyilvántartások és segédletek (például a honvéd alakulatok tiszti névkönyvei), levelező- és parancskönyvek, valamint a két háború közt készült iratjegyzékek találhatók. A 2000-es évek elejétől sikerült folytatni a bécsi Kriegsarchiv vonatkozó 48-as anyagáról a tervszerű másolatkészítést, amely az 1940-es évek végén lényegében megszűnt. Ennek keretében számos anyag, így az aradi vértanúk, az összes cs. kir. huszárezred, illetve több gyalog-, vértés- és dragonyosezred 1847–1849 között készült tiszti minősítési lapjainak fénymásolatai kerültek haza. 2010-től a KA AFA vonatkozó hadművelleti sorozatából kiköleszönött iratokról a HM HIM Központi Irattárában készült mikrofilm. Ez a szépen induló folyamat az Irattár növekvő más irányú leterheltsége miatt 2013 végén sajnos megszakadt. Így is sikerült a KA AFA Karton 1820–1866 közötti anyagát lemásolni, ami a cs. kir. főszereg teljes iratsorozatát, valamint a cs. kir. I. hadtest (Schlik) dokumentumait foglalja magába. Az utóbbi időben a válogatott 48-as iratokból két dokumentumgyűjtemény is megjelent, és számos egyéb kiadványban több száz eredeti okirat került közlésre. A kor igényeinek megfelelően jelenleg is folyik a teljes iratanyag digitalizálása, amely a hozzá készülő adatbázissal együtt a jövőben várhatóan az interneten mindenki számára elérhetővé teszi majd ezt a fontos forráscsoportot. Egyelőre erre csak a levéltár kutatótermében

⁹ Az 1960–1980-as évek történéseire lásd: *Böhm* 1998. 14–15. o., illetve Fond- és állagjegyzék, 219. o. A 2012. évi profiltisztításra, illetve a fenti iratanyag átadására lásd Bonhardt Attila ezredes, a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár igazgatójának Mikó Zsuzsának, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára főigazgatójának 2012. szeptember 17-én, és 2013. március 25-én írt leveleit. Erre LEV-763-1/2012., illetve LEV-345-1/2013.

van lehetőség, ahol (elsősorban mikrofilmen) szabadon kutatható a 48-as gyűjtemény az új segédlet segítségével.¹⁰

Az alább közölt öt dokumentum a Hadtörténelmi Levéltár közel 90 éve létező 48-as gyűjteményének sorsával kapcsolatban villant fel néhány epizódot. Az első egy ma is meglévő problémát boncolgat, a második a centenáriumra való felkészüléssel kapcsolatos, a harmadik az anyag 1940-es évek eleji állapotát mutatja be. Végül a negyedik és az ötödik a gyűjtemény 1949-es zárolásának indokait, illetve jóváhagyását ismerteti, ami mögött nem nehéz felfedezni azt a szándékot, hogy a közben intézményesített „osztályharcos történelemszemléletet”, illetve a „Görgei-árulómítoszt” cáfoló, avagy a „maku-látlan hősként” bemutatott Perczel Mór, valamint Henryk Dembiński „balfogásait” bizonyító eredeti iratanyagot elzárják az arra „éretlen” társadalomtól...

FORRÁSKÖZLÉS

1. Markó Árpád alezredes, a régi (világháború előtti) levéltári osztály vezetőjének felterjesztése a m. kir. Hadilevéltár Főigazgatóságának az 1848–1849-es levéltári anyag csoportosításával kapcsolatban. Budapest, 1937. május 12.¹¹

Magyar Királyi Hadilevéltár
995/Lt./1937

Tárgy: 1848–49-es történelmi levéltári anyag csoportosítása az állami levéltárakkal összhangban.

Pro domo:

A tapasztalat azt bizonyítja, hogy a magyar történetkutató- és kedvelő közönség az utóbbi években előszeretettel foglalkozik a 48–49-es szabadságharc történeti és hadtörténeti eseményeivel. A nálunk folytatott kutatás pedig azt mutatja, hogy e korszak levéltári anyaga voltaképpen rendszer nélkül található az ország különféle közgyűjteményeiben. Így pl. nálunk a Hadilevéltárban a hadműveletekről csak az a – nem nagyon gazdag – anyag van, amit a bécsi Kriegsarchivból kaptunk. A magyar hadművelési anyag túlnyomó része az Országos Levéltárban¹² található. De van ilyen anyag a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtárban,¹³ a m. kir. Hadimúzeumban, s bizonyára még egyéb fővárosi közgyűjteményekben is. Ezzel szemben viszont nálunk, a Hadilevéltárban vannak – a Bécsből érkezett anyagban – az akkori magyarországi rendőrigazgatóságok és más politi-

¹⁰ Az iratanyag mostani állapotára és tartalmára lásd: *Böhm* 1998. 14–26. o. A KA AFA 48-as anyaga szisztematikus másolásának újrarendezésére és elért eredményeire lásd Hermann Róbertnek, a Bécsi Levéltári Kirendeltség vezetőjének 2008. június 17-én kelt tervezetét és mellékleteit a HM HIM Hadtörténelmi Levéltár Igazgatósága számára LEV-672/2008. A mikrofilmezés eredményeire lásd: VII. 237. 1299–1342. mikrofilmdoboz. A két dokumentumgyűjteményre: Saját kezébe, illetve Von der Revolution; a forrásközlésekre: *Hermann* 1998.; *Hermann* 1999a.; *Hermann* 1999b.; *Hermann – Molnár* 2000.; *Hermann – Kucza* 2002.; *Dér – Hajagos* 2002.; *Csikány* 2003.; *Dér – Hajagos – Hermann* 2004.; *Hermann* 2005. Az új segédletre: *Böhm* 1998. (passim)

¹¹ VI. 9. 55. doboz. 995/Lt./1937. Fogalmazvány. Az iratok közlésénél a helyesírás a mai szabályokhoz lett közelítve. (A Hadilevéltár levéltári csoportja ekkor három osztályból (világháború előtti, világháborús, világháború utáni) állt. Markó Árpád az első osztály (az ún. régi levéltári osztály) vezetője volt 1926-tól („papíron” csak 1932. július 1-jétől) egészen a nyugdíjazásáig, 1940. május 1-jéig. Utóbbi osztály harmadik alosztálya foglalkozott az 1848–1849. évi szabadságharc anyagának rendezésével. Ezekre és a korabeli levéltári viszonyokra lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 169. o., ill. Tudós és katona, I. k. 113–124. o.

¹² Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL).

¹³ Jelenleg Országos Széchényi Könyvtár (OSZK).

kai hatóságok iratai, a haditörvénszéken tárgyalt polgári perek iratai stb., amelyeknek megőrzésére inkább az Országos Levéltár lenne hivatott.

Teljes tudatában annak a levéltári alapelvnek, hogy levéltári egységek szétbontása – még ha az magasabb szempontok érdekében történik is – sokszor több hátránnyal, mint előnnyel jár, tehát elvi szempontok miatt meg nem engedhető, mégis felvetem azt az eszmét, nem volna-e lehetséges, legalábbis a Budapesten lévő állami közgyűjtemények 48–49-es levéltári anyagát oly módon csoportosítani, hogy a kifejezetten hadtörténeti, hadműveleti levéltári anyag Hadilevéltárunk birtokába kerüljön, a politikai és egyéb természetű anyag pedig az Országos Levéltárba? Természetesen csakis olyan iratanyag részéről lehetne szó, amelyek nem alkotják valamelyik más természetű anyag szerves részét. Például, ha a hadműveleti iratokkal kapcsolatban lévő kémkedési ügy vizsgálati iratai a hadműveleti iratok mellékleteit alkotják, azok onnan ki nem vehetők. Viszont, ha a bírósági vizsgálati iratok között van azokkal összefüggő hadműveleti irat – pl. helyzetjelentés, ütköztetleírás –, annak is a helyén kell maradni. Javaslom, hogy mielőtt e kérdésben bármilyen hivatalos lépést tennénk, kérje fel a Hadilevéltár Főigazgatósága az Országos Levéltár, a Nemzeti Múzeum Széchényi Könyvtára és a Hadimúzeum vezetőseit arra, hogy e kérdés előzetes megbeszélésére egy-egy, a 48-as anyagot ismerő szakközegüket egy értekezletre küldjenék a Hadilevéltár Főigazgatóságához. E megbeszélés eredménye szerint lehetne azután a további lépéseket megtenni.

V. 12. Markó alezredes

2. Major Miklós altábornagy, a m. kir. Hadilevéltár Parancsnokának utasítása dr. Rédvay István századosnak, az irodalmi osztály előadójának az 1848–1849-es szabadságharc centenáriuma való felkészüléssel kapcsolatban. Budapest, 1939. március 2.¹⁴

Magyar Kir. Hadilevéltár
1277/Lt./1939

Tárgy: Előkészületek 1848/49 centenáriumára.

Pro domo:

Tekintettel arra, hogy a Hadilevéltárnak a 48/49-es szabadságharcunk centenáriuma alkalmából egy, az akkori katonai eseményeket megörökítő és szakszerűen kidolgozott történelmi kiadvány megjelentetéséről kell gondoskodnia, szükséges, hogy a Hadilevéltár már most, idejében folyamatba tegye az ehhez szükséges előmunkálatokat. Mindenekelőtt azonban szükséges egy bibliográfiai összeállítás, amelyben mindazok a forrásművek és feldolgozások bent foglaltatnak, amelyek úgy polgári részről, mind pedig katonai írók részéről önálló művekben és folyóiratokban, illetve szaklapokban napvilágot láttak.

Ennek az összeállításával Markó ezredes úr útján Gyalókey Jenő ezredes¹⁵ kérte fel a Hadilevéltár, aki azonban a mellékelt levél szerint a munkát nem vállalhatja. Az utóbbival tehát másvalakit kell megbízni. Ebben a tekintetben dr. Rédvay százados úr jöhet tekintetbe, aki hadtörténeti szakképzettségénél és szellemi rátermettségénél fogva erre alkalmasnak is látszik, és szóbeli jelentése szerint a munkát készséggel el is vállalja. Ebből kifolyólag tehát, formai okokból szükséges a következő kiadvány:

¹⁴ VI. 9. 60. doboz. 1277/Lt./1939. Fogalmazvány. (A Hadilevéltár irodalmi csoportjának irodalmi osztálya ekkor az intézmény hadtörténész kutatóit fogta össze, és a későbbi Hadtörténeti Intézet előzményének tekintethető. Major Miklós 1939. március 1. és 1941. július 31. között volt a Hadilevéltár parancsnoka. Utóbbira lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 166. o.)

¹⁵ A két világháború közti időszak ismert hadtörténésze, az MTA tagja. 1923–1944 között a Hadtörténelmi Közlemények főszerkesztője. Utóbbira lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 167. o.

Kiadvány.

Nagyságos Dr. Rédvay István Százados Úrnak,

Budapest.

Szöbéli jelentése alapján megbízom a százados urat azzal, hogy a 48/49-es szabadságharcunk centenáriuma alkalmából kiadásra kerülő hadtörténeti kiadványunk számára oly bibliográfiai összeállítást szerkesszen, amelyben a szabadságharcunkra vonatkozó összes hadtörténeti feldolgozások és forrásanyagok bent foglaltnak. Az összeállításban kifejezésre jusson, hogy ki mely cím alatt írt, és a termék hol, illetve mely szaklapban stb. jelent meg, szóval olyképpen, hogy minden érdeklődő képet kapjon, miszerint szabadságharcunkra vonatkozólag mely művekből, közleményekből stb. meríthet. Az ehhez szükséges kutatásokat mielőbb kezdje meg. Május végéig jelentse, hogy munkájával mennyire jutott, és azt, amit addig összeállított, mutassa be. A befejezést, ha csak lehetséges, október 1-ig eszközölje. Munkáját a terjedelemhez alkalmazkodva külön fogom honorálni.

III. 2. Major altábornagy

Melléklet

Hadtörténelmi Közlemények

Szerkesztősége.

Budapest, I. Böszörményi út 3/B. V. 2.

Kedves Árpád!

Pénteki ígéretemhez képest értesítelek, hogy bármennyire megtisztel is a Hadilevéltár Főigazgatóságának felszólítása, a tervezett munka megírására nem vállalkozhatom. Oka ez:

Részint a szerkesztői állással egybekötött állandó írka-fírka, részint időközben kapott mindenféle megbízatások miatt már igen hosszú idő óta nem dolgozhatom rendszeresen azon, amin akar-nék. Ennélfogva három abbamaradt nagyobb munkám hever az asztalfiában, várva a még sok kutatást kívánó befejezést. Egyikükhöz már vagy 10 év óta nem nyúltam.

Most tehát ezeket óhajtanám betetőzni, még mielőtt kidülök a csatasorból. Ehhez pedig sok idő kell, mert a magamfajta rozzant obsitos bizony már csak piszmogva dolgozik. Amit ezelőtt egy hét alatt elvégeztem, ahhoz most már egy hónap kell.

Ajánlanám magam helyett Rédvay kapitányt. Ő nagyon lelkiismeretes kutató, s azon kívül jó tollú író is. Azt hiszem, teljesen alkalmas erre az éppen nem könnyű feladatra is.

Negatív válaszemért elnézésedet kérve, legszívesebb üdvözléssel vagyok

igaz híved és kollégád:

Gyalókay Jenő

Budapest, 1939. februárius 27.

**3. A m. kir. Hadilevéltár iratanyagának bemutatása a m. kir. Belügyminisztérium
közigazgatási továbbképző tanfolyama hallgatóinak látogatása alkalmával.
Budapest, 1942. március 16. (Részlet)¹⁶**

M. kir. Hadilevéltár

Az 1848/49. évi magyar szabadságharc iratanyagának ismertetése.

¹⁶ VI. 9. 100. doboz. Vegyes iratok. Fogalmazvány.

A m. kir. Hadilevéltárban őrzött régi történeti iratanyagnak – a nemzet szempontjából – egyik legbecesebb és legérdekesebb részét ama iratanyag képezi, amely 48-as szabadságharcunkra vonatkozik. A nagy nemzeti küzdelemnek politikai és hadtörténeti eseményeire, valamint a nyomában járó szomorú és megrázó dráma történetére vonatkozó okmányokat nemcsak mi, céhbéli historikusok és levéltári szakemberek, de a nagyközönség is különös érdeklődéssel, féltő szeretettel, és őszinte kegyelettel veszi kezébe.

Ennek érthető okai vannak. A 48-as magyar szabadságharc ugyanis nemzeti történelmünknek egyik kimagasló eseményét képezi, s leginkább ezzel magyarázható az a szembeötlő jelenség, hogy a Hadilevéltárban évente jelentős számban megforduló kutató felek nagy részének érdeklődése a 48-as szabadságharc iratanyaga felé irányul, amely a magyar katona hősiességének, valamint a legendás hazaszeretetnek örök hirdetője és monumentális kifejezője.

A szabadságharc okmányanyagának nagy része tudvalevően igen viszontagságos utat tett meg, nemcsak az önvédelmi harc folyama alatt, de nagyon sokáig azután is, különösen a Bach-korszak éveiben. Hányatott sorsa gyakran rejtélyessé, sőt bizonytalanná tette lelőhelyét. Számos 48-as iratnak felkutatására és előkerítésére valóságos hajtóvadászatot rendeztek az osztrák császári katonai és rendőri hatóságok, mert a „kompromittálónak” tekintett iratanyagból az osztrák „purifikáló bizottságok” könnyen vádatokat tudhattak emelni a „rebellis magyarok” ellen megindított szigorú hadbírói eljárásokra vonatkozóan.

A 48-as magyar szabadságharc honvédseregének originális hadművelati iratait egészen a világháború végéig a bécsi Kriegsarchivban őrizték, érthető okokból persze gondosan elzárva, sőt elrejtve. Ennek az iratanyagnak nagy részét csak a trianoni kényszerbékével járó Monarchia-felbomlás után létrejött ún. „badeni levéltári egyezmény” alapján kapta meg Csonka-Magyarországnak B[uda] pesten létesült önálló m. kir. Hadilevéltára. A 48-as iratanyagnak csak igen elenyésző részét kaptuk magánszemélyektől, részben adományozás, és részben vásárlás útján.

A Wienből kapott 48-as iratanyag – tartalmát illetően – minőségileg két jellegzetesen elkülönülő iratcsoportra osztható van itt nálunk tárolva, illetve elhelyezve. Egyik csoportját a kimondottan hadművelati okmányok teszik, a másik részét pedig a Haynau osztrák fővezér jurisdictiója alatt lefolytatott megtorló császári hadbírói perek iratanyaga képezi. Ezt az utóbbit a Hadilevéltár, mint „zárt jellegű” iratanyagot kezeli, és így a benne való kutatásra, illetve tanulmányozásra csak megindokolt kérelem esetében ad a Hadilevéltár Parancsnoksága engedélyt az érdekelt feleknek, mindenkor külön „Kötelezvény” aláírása ellenében.

A 48-as „nyílt jellegű” hadművelati iratanyagunk sajnos nem teljes, de csonkaságában is rendkívül értékes és fontos okmánygyűjteményt képez minden 48-as hadtörténet-kutató számára. A mintegy 8 és ½ ezer darabot számláló hadművelati dokumentum 28 irat-fascikulusba kötve, pontosan leltározott és gondosan rendezett iratanyagot képez, nem ugyan a „proveniencia”, hanem a „chronológia” szempontjából. Ez az iratanyag egykorú segédkönyvekkel (:exhibitumokkal, protokollumokkal, indexekkel, stb.): nem rendelkezik, de ezek helyett viszont az egyes iratok rövid tartalmát, keltét, és sorszámát feltüntető pontos „Iratjegyzékek”-kel rendelkezik, ami nagymértékben megkönnyíti az iratanyag állandó evidenciáját és a bennük való levéltári kutatást.

A 48-as hadművelati iratanyag javarésze a legendás hírű Görgey tábornok vezette ún. „Feldunai honvédsereg” és az Erdélyben kiválóan működött Bem generális harcaira vonatkozik. A vegyesen magyar és német nyelven szerkesztett és kézzel írt eredeti 48-as okmányok nagy részét különféle harcintézkedések (:dispositiók), harcjelentések (:relatiók), hadrendek (:Ordre de bataille-ok), különféle napiparancsok és létszámkimutatások, sokféle fegyver- és lőszergyártási táblázatok, kémjelentések, kormánybiztosi tudósítások és különféle hirdetések teszik.

A Hadilevéltárnak ezen 48-as hadművelati iratgyűjteménye, a maga hézagossága mellett is, igen becses forrás-, illetve kútforrányt képez, és éppen ezért nagyon sok, részben még mindig tisztázatlan /homályos/ fejezethez, illetve problémához szolgálthat érdekes és tanulságos adalékokat.

A nagyközönség köréből nagy számban fordulnak meg olyan kutató felek, akik a 48-as honvédseregben szolgált őseikre vonatkozó adatokat keresnek ebben az iratanyagban. A 48-as honvédseregnek fennmaradt és nálunk őrzött eredeti állománykönyvei (:Standes-Listen); továbbá az egykorú 48/49. évi „Közlöny” /hivatalos lap/ számai, nemkülönben Mikár Zsigmondnak 48-as „Honvéd-Névkönyvei”, amelyek a volt 48-as vármegyei „Honvéd-Egyletek” tagnévsorát tartalmazzák, rengeteg kinevezési, csapatbeosztási, és egyéb személyi vonatkozású adatokat /bejegyzéseket/

tartalmaznak, s így nagyon is érthető, ha ezen kimutatások lapjait különösen a származást kutató felek mostanában nagy előszeretettel lapozgatják.

A 48-as nyílt hadműveleti iratanyagnak néhány érdekes, becses és figyelemre méltó eredeti okmánya az érdeklődő közönség számára állandó közszemlére van elhelyezve a Hadilevéltár Kutatótermének egyik irattárlójában.

Tájékoztatásul szolgáljon még az is, hogy a 48-as szabadságharc iratanyagának tekintélyes részét őrzi az Országos Levéltár is, kisebb mennyiséget pedig majd minden vármegyei és városi levéltár is birtokol, ahol szoros értelemben vett hadműveleti iratok is szép számban találhatók, a Hadilevéltár őszinte fájdalma. Mert úgy hiszem, nem szorul bővebb magyarázatra az, hogy a kutató felek ügyét és kényelmét minő nagymértékben előmozdítaná és megkönnyítené ama általánosan is hön óhajtott körülmény, hogy 48-as függetlenségi harcunkra vonatkozóan sokfelé megőrzött valamennyi hadműveleti okmány, központiasan és legilletékesebben a Hadilevéltárban legyen tárolva! Csak példának említem, hogy a 48-as magyar Hadügyminisztériumnak, továbbá a 48-as Országos Honvédelmi Bizottmánynak és Kossuth kormányzóságának eredeti, hatalmas, betűrendes iktató- és névkönyvei az Orsz[ágos] Levéltárban találhatók. Az un. Vörös Antal-féle 48-as iratgyűjteményből pedig mintegy 20 vastos iratköteget őriz ugyancsak az Orsz[ágos] Levéltár.

A Hadilevéltár 48-as másik nagy értékű iratcsoportját az un. „zárt jellegű” császári hadbíró-sági okmánygyűjtemény képezi, amelynek mennyisége egyik raktárhelyiségünket szintülig megtölti. Mint már említettem, ebben az iratanyagban csak külön engedéllyel lehet kutatni.

A világsi fegyverletételt nyomon követő és évekig tartó különböző osztrák hadbíró-sági megtorló pereknek rendkívül érdekes és becses iratanyaga /amelynek levéltári rendezése éppen a jelenben folyik:/ valóságos kincseshányát képez nemcsak a tudományos szakkutatás számára, de a nagyközönség részére is, melynek soraiból különösen mostanában sokan kérnek arra engedélyt, hogy perbe fogott 48-as őseikre vonatkozó származási, illetve családtörténeti adalékokat, avagy más személyi vonatkozású feljegyzéseket kikutathassanak. A Magyarországon működött különböző osztrák katonai hadbíró-ságok által szerkesztett kihallgatási jegyzőkönyvek, a Votum Informativum-ok, és legtöbbször Haynau egyenes parancsára hozott súlyos ítéletek /Kriegsrecht Urtheil-ok:/ nagyon sok kivégzett, avagy börtönnel sújtott katonai és polgári egyénnek fontos személyi adatait is tartalmazzák, amelyekről szinte nap-nap mellett kérnek hiteles kivonatos másolatokat a Hadilevéltárhoz forduló kutató felek. Számos hadbíró-sági iktatókönyv és betűsoros névindex könnyíti meg a kutatást ebben az iratanyagban.

Ezen hadbíró-sági iratanyagnak egyik legbecsesebb, de egyúttal legszomorúbb vonatkozású történeti dokumentumát képezi az 1849. okt. 6-án Aradon kivégzett 13 vértanú honvéd tábornoknak eredeti halálos ítélete /amelyen Haynau megerősítő záradéka is látható/, amely szintén közszemlére van elhelyezve Kutatótermünk egyik tárlójában.

Tájékoztatásul szolgáljon, hogy ez az iratanyagunk sem egészen teljes, mert pld. Batthyány Lajos gr. kivégzésére vonatkozó periratokat még nem kaptuk meg Bécsből, illetékesebb további megőrzésre. Más hazai levéltárakban azonban ilyenmű hadbíró-sági iratanyagot hiába keresnénk, és még az Országos Levéltár sem rendelkezik 48-as császári hadbíró-sági iratanyaggal.

(-)

Budapest, 1942. március hó 16-án.

vitéz Szöllősy Sándor ezredes¹⁷

¹⁷ Vitéz Szöllősy Sándor 1941. november 11. – 1942. november 15.; illetve 1943–1944 között volt a Hadilevéltár levéltári csoportjának vezetője. Erre lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 167. o.

4. Dr. Szentneményi Béla ezredes, a Honvéd Levéltár és Múzeum Parancsnokának felterjesztése Farkas Mihály vezérezredes, Honvédelmi Miniszternek az 1848–1849-es szabadságharc iratanyagának zár alá helyezésével kapcsolatban. Budapest, 1949. július 26.¹⁸

HONVÉD LEVÉLTÁR ÉS MÚZEUM
PARANCSNOKSÁG
Budapest, I. Kapisztrán Tér 2. sz.
Telefón: 161-193. – Budapest I. Postafiók 7.

339/Kt.-1949. szám.

Tárgy: 1848/49. szabadságharci iratanyag
zár alá helyezése [tárgyá]ban.

Honvédelmi Miniszter Bajtársnak
/Hvk. 1/b. osztály útján/

Budapest.

Kérem a Honvéd Levéltárnak az 1848/49-iki szabadságharc eseményeit tárgyaló és az azokkal kapcsolatos egész iratanyagát a kutatás szempontjából zár alatt állónak nyilvánítani.

Javaslatom indoklására jelentem, hogy ez az iratanyag a szabadságharcban magában, vagy annak katonai és politikai irányításában részt vett egyénekre vonatkozólag olyan adatokat is tartalmaz, melyeknek megismerése és közzététele sem a politikai irányítás és nevelés érdekei, sem az egységes demokratikus történelemszemlélet kialakításának érdekei szempontjából nem volna kívánatos.

Ilyen levéltári testek volnának – segédkönyveikkel egyetemben –

- 1./ a magyar és az osztrák hadműveleti iratok,
- 2./ a szabadságharcot követő években Magyarország területén működött cs. kir. hadbíróóságok és rögtönítelő bíróságok iratai,
- 3./ az ugyanazon években hazánk területén működött katonai vizsgálóbizottságok (Militär-Untersuchungskommissionen) iratai,
- 4./ az ugyanazon években hazánkban működött katonai és polgári főkormányosok (k. k. Militär- und Civil-Gouvernement) iratai,
- 5./ a központi katonai-politikai bizottságok (Militär-Politische Central-Commission) iratai,
- 6./ a kerületi katonai parancsnokságok (k. k. Militär-Distrikts-Commandos) iratai, és
- 7./ a Bach-korszakbeli rendőrhatalom iratanyagának gyűjteménye.

Jelentem egyben, politikai okok miatt ezek a levéltári testek a volt m. kir. Hadilevéltárban is mindig zárolva voltak. A bennük való kutatást – írásbeli kérelemre – 1926-ig esetként az államfő, később a Honvédelmi Minisztérium engedélyezte politikai szempontból teljesen megbízható egyéneknek, olyan kötelezvény aláírása ellenében, melyben a kutatási engedélyért folyamodó egyén

¹⁸ XIII. 4. 18. doboz. 339/Kt.-1949. Fogalmazvány. Szentneményi Béla 1947. április 1. és 1950. november 1. között volt a Honvéd Levéltár és Múzeum parancsnoka. Erre lásd: „Múlt nélkül nincs jövő” 165–166. o.

kötelezettséget vállalt arra, hogy a levéltári anyagban található adatokat a nemzeti közösség, egyéb közületek, vagy egyes személyek erkölcsi javait sértő módon felhasználni nem fogja.

Javaslom ezért, hogy a fent elsorolt levéltári testek anyagában való kutatás engedélyezésének jogát a Honvédelmi Miniszter Bajtárs magának tartsa fenn, az engedély megadásának feltételeként pedig a mellékletben bemutatott kötelezvény aláírását, s annak a Honvéd Levéltár és Múzeum parancsnokságánál való deponálását jelölje meg.

Javaslom végül, hogy a Honvédelmi Miniszter Bajtárs magának tartsa fenn a kutatás engedélyezésének jogát – és pedig a Honvéd Levéltár minden anyagára vonatkozóan – olyan esetben is, amikor a kérelmező nem magyar állampolgár. Ezt a javaslatomat is a közös nemzeti érdekek védelmével indoklom.

1 db. melléklet.¹⁹

Budapest, 1949. évi július hó 26-án.

/Ozoray Imre ht. ezredes/
ideigl. megb. pol. ti. h.
parancsnok.

/Dr. Szentneményi Béla ht. ezredes/
festőművész–tanár,

5. A Honvédelmi Minisztérium rendelkezése a Honvéd Levéltár és Múzeum Parancsnokságának az 1848–1849-es szabadságharc iratanyagának zár alá helyezésével kapcsolatban. Budapest, 1949. október 6.²⁰

Honvédelmi Minisztérium

29.423/el.n.H.V.K.1.b.-1949. sz.

Tárgy: Az 1848–49-i szabadságharci anyag zár alá helyezése tárgyában.

Előadó: Jászberényi István szds.
Honvéd Levéltár és Múzeum Parancsnokság
Budapest.

F. évi július hó 26-án kelt 339/Kt.-1949.sz. felterjesztésére:

Felterjesztésében megjelölt 1848–49-es levéltári testekben – ezeknek segédkönyveivel együtt – kutatni szándékozók ez irányú kérelmüket a Honvéd Vezérkar Főnökének²¹ terjesszék fel az intézet parancsnokságán keresztül.

Külföldi állampolgár a Levéltár bármely anyagára vonatkozóan szintén a HVKF. bajtárstól kérje a kutatási engedélyt.

A kutatásra engedélyt kapott személyek a fenti számú felterjesztésben javasolt „Kötelezvény”-t az intézet parancsnokságánál adják le.

Budapest, 1949. évi október hó 6-án.

¹⁹ A mellékletben található, fentebb részletezett értelmű „Kötelezvény” szabványszövegének közlésétől itt eltekinttem.

²⁰ XIII. 4. 18. doboz. 339/Kt.-1949. (Eredeti.)

²¹ Ekkor a Honvéd Vezérkar Főnöke Súlyom László altábornagy volt.

A Miniszter rendeletéből:
Kalicza László őrgy. s. k.

A kiadvány hiteléről:
Budapest, 1949. évi október hó 8-án.

Pardy Pál őrm.
irodavezető h.

Lássa..... Előjegyzés és tudomásulvétel végett.
Levt. oszt.

X/11. Dr. Szentneményi Béla ht. ezds.
parancsnok

BIBLIOGRÁFIA

- Böhm* 1998. Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc, az abszolutizmus kora, az 1848–49-es honvédmeház, az 1848–49-es honvédegyletek iratainak ismertető- és raktárjegyzéke. Szerk. *Böhm Jakab*. Budapest, 1998.
- Csikány* 2003. *Csikány Tamás*: A cibakházi híd 1849. A cibakházi hídert 1849 január–márciusában folytatott harcok katonai irataiból. Budapest, 2003.
- Dér – Hajagos* 2002. Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I. k. (Megalakulástól az 1849. január 4-i kassai vereségig.) Szerk. *Dér Dezső* és *Hajagos József*. (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 9.) Eger, 2002.
- Dér – Hajagos – Hermann* 2004. Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. II. k. (A januári újjászervezés és az első sikerek.) Szerk. *Dér Dezső*, *Hajagos József* és *Hermann Róbert*. (A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 10.) Eger, 2004.
- Fond- és állagjegyzék Fond- és állagjegyzék. A Hadtörténelmi Levéltár őrzésében lévő katonai iratok. Szerk. *Szijj Jolán*. (Második, bővített kiadás.) Budapest, 2002.
- Hermann* 1998. *Hermann Róbert*: Győr város és megye hadtörténete 1848–49-ben. Győr, 1998.
- Hermann* 1999a. *Hermann Róbert*: A csornai ütközet története és okmánytára 1849. június 13. Sopron, 1999.
- Hermann* 1999b. *Hermann Róbert*: Az ihászi ütközet emlékkönyve 1849–1999. Pápa, 1999.
- Hermann* 2005. *Hermann Róbert*: Gáspár András honvéd tábornok. Kecskemétiek a szabadságharcban IV. Kecskemét, 2005.
- Hermann – Molnár* 2000. S. a. r. *Hermann Róbert – Molnár András*: Nagykanizsa és környéke 1848–1849-ben. Okmánytár. I–II. k. Nagykanizsa, 2000.
- Hermann – Kucza* 2002. *Hermann Róbert – Kucza Péter*: 1848–1849. Szabadságharc a Tápióvidéken. A tápióbitskei ütközet. Nyírkúta, 2002.
- „Múlt nélkül nincs jövő” „Múlt nélkül nincs jövő” A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum története 1918–2003. Szerk. *Farkas Gyöngyi*, *Jankó Annamária* és *Szijj Jolán*. Budapest, 2003.

Saját kezébe	Saját kezébe, ott, ahol... Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc Hadtörténelmi Levéltárban őrzött katonai irataiból. Szerk. <i>Böhm Jakab – Farkas Gyöngyi – Csikány Tamás</i> . Budapest, 1998.
Tudós és katona	Tudós és katona. Markó Árpád visszaemlékezései. S. a. r. <i>Kincses Katalin Mária és Mészáros Kálmán</i> . I–II. k. Budapest, 2014.
Von der Revolution	Von der Revolution zur Reaktion. Quellen zur Militärgeschichte der ungarischen Revolution 1848–49. Bearb. <i>Róbert Hermann, Thomas Kletečka, Elisabeth Gmoser und Ferenc Lenkefi</i> . Hrsg. <i>Christoph Tepperberg und Jolán Szijj mit Unterstützung der Aktion Österreich-Ungarn</i> . Budapest–Wien, 2005.

RÖVIDÍTÉSEK

HL	HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár
VI. 9.	A Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum iratai, 1918–1945
VII. 237.	Állománygyarapító mikrofilmek, XVI–XX. század
XIII. 4.	A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum iratai, 1945–
HM HIM	Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum
KA AFA	Kriegsarchiv, Wien, Alte Feldakten

Krisztián Kemény

ON THE DOCUMENTS OF THE "GRAND YEAR"

Military Documents from the Years 1848–1849 at the Military History Archives

(Abstract)

The collection of military documents related to the 1848–1849 Revolution and War of Independence under call number VII. 203. makes up only one thousandth of the more than 7,100 linear meters kept at the Military History Archives of the Hungarian Military History Institute and Museum. But the significance of this group of sources is much greater than its size: the Hungarian and Austrian operation documents safeguarded here, either original or copy papers, are unavoidable sources of the military history of the Independence War. The paper here presents the short history of this archival unit from the beginnings to the present. The military documents of Hungarian origin from the 1848–1849 Independence War were first locked away as looted material at the *Kriegsarchiv* in Vienna, then, after signing the Baden-Baden Archives Convention, they were transferred to the Hungarian Military History Archives early 1927. At the end of the short summary the author publishes some documents from the 1930s and 1940s which exemplify the changing ideas in connection with the organisation and use of the material.

Krisztián Kemény

ÜBER DIE MILITÄRISCHEN SCHRIFTEN DES „GROSSEN JAHRES“

Kurzübersicht und Dokumente im Zusammenhang mit der Sammlung des Archivs
für Militärgeschichte betreffend das Jahr 1848

Resümee

Kaum ein Tausendstel des über 7100 Regalmeter großen Materials des Archivs für Militärgeschichte des Instituts und Museums für Militärgeschichte macht der Fond VII. 203, also die Sammlung der militärischen Schriftstücke der Revolution und des Freiheitskampfes von 1848-1849 aus. Die Bedeutung dieser Quellengruppe übersteigt jedoch ihre Größe beträchtlich: Die hier aufbewahrten ungarischen und österreichischen, im Original oder in Kopie vorhandenen taktischen Schriften sind aus Sicht der Aufarbeitung der Militärgeschichte des Freiheitskampfes unabdingbar. Die vorliegende Studie stellt die wechselvolle Geschichte dieses Fonds vor, nämlich das Schicksal der militärischen Schriften ungarischen Ursprungs, die früher im Kriegsarchiv in Wien verschlossen als Beute verwahrt worden waren, von der Übergabe an das Archiv für Militärgeschichte Anfang 1927, nach Abschluss des Badener Archivabkommens, bis in unsere Tage. Am Ende der kurzen Zusammenfassung werden einige zeitgenössische Dokumente aus den 1930er und 1940er Jahren kundgetan, die exemplarisch für die in den verschiedenen Ären vorherrschenden Überlegungen bezüglich der Organisierung und Verwendung des Aktenmaterials sind.

Krisztián Kemény

AU SUJET DES DOCUMENTS MILITAIRES DE LA « GRANDE ANNÉE »

Documents et aperçu de la collection de 1848 des Archives d'Histoire Militaire

Résumé

La collection des documents militaires de la révolution et de la guerre d'indépendance de 1848–1849 (fond VII. 203) ne constitue qu'un millième des 7 100 mètres linéaires de documents des Archives d'Histoire militaire de l'Institut et Musée d'Histoire militaire du Ministère hongrois de la Défense. Néanmoins, ce groupe de sources est très important : les documents d'origine hongroise ou autrichienne sur les opérations militaires qui sont conservés dans ce fond en original ou en copie sont incontournables pour traiter l'histoire militaire de la guerre d'indépendance. Cette étude retrace l'histoire de ce fond depuis le transfert des documents militaires d'origine hongroise au début de 1927, après la conclusion de l'accord sur les archives à Baden, jusqu'à ce jour. Avant leur transfert, ces documents rédigés au cours de la guerre d'indépendance de 1848–1849 furent enfermés au Kriegsarchiv de Vienne à titre de butin. À la fin de l'aperçu, on trouve quelques écrits datant des années 1930 et 1940 qui reflètent l'évolution des idées selon les époques concernant le classement et l'exploitation des documents.

Кристиан Кемень

О ВОЕННЫХ ДОКУМЕНТАХ «ВЕЛИКОГО ГОДА»

Краткий обзор и официальные документы в связи с собранием Военно-Исторического Архива 1848-ого года

(Резюме)

Коллекция военных документов революции и борьбы за свободу 1848–1849-их годов Исторического Архива НМ НМ МО ВИМ (Военно-Исторический Архив Военно-Исторического Института и Музея Министерства Обороны) составляет едва одну тысячную часть VII. 203. фонда материалов, превышающих 7100 погонных метров. Однако размер группы этих источников намного превышает их значимость: хранимые здесь документы военных операций венгерского и австрийского происхождения, как оригинальные, так и дублированные, неизбежны для переработки истории борьбы за независимость. Нижеследующее исследование представляет собой схематичную историю этого фонда: как сложилась судьба, военных документов венгерского происхождения в ходе борьбы за независимость 1848–1849-ие гг., охраняемых прежде заперто, в качестве военной добычи в венском Кригсархиве, после подписания баденского архивного соглашения, до передачи в начале 1927-ого года во владение Военно-Исторического Архива до самых сегодняшних дней. В кратком заключении, в качестве выводов, публикуются некоторые документы из 1930-х и 1940-х годов, которые хорошо показывают меняющиеся по эпохам представления в связи с систематизацией и использованием материала военных документов.